

ΕΝΟΤΗΤΑ 13

Κοινωνικές και πολιτικές διαστάσεις της βιομηχανικής επανάστασης

1. Μετανάστες στο κατάστρωμα πλοίου ταξιδεύουν προς την Αμερική

Αλλαγές που επέφερε η βιομηχανική επανάσταση:

Η βιομηχανική επανάσταση έφερε σοβαρές **κοινωνικές** και **πολιτικές** αλλαγές.

1) Πληθυσμιακές μεταβολές Η **1) βελτίωση του βιοτικού επιπέδου** προκάλεσε στην Ευρώπη, ιδίως **μετά το 1850**, εντυπωσιακή **2) πληθυσμιακή αύξηση**, ένα μέρος της οποίας διοχετεύτηκε στη **3) μετανάστευση**. Η **εσωτερική μετανάστευση** προς τις **βιομηχανικές πόλεις** πύκνωσε τις στρατιές των **εργατών**. Τότε, άρχισαν να δημιουργούνται **εργατικά προάστια**, κοντά ή και ανάμεσα στα εργοστάσια. Η **εξωτερική μετανάστευση** κατευθύνθηκε στις **ΗΠΑ**, στον **Καναδά** και στην **Αυστραλία**.

2) Κοινωνικοί μετασχηματισμοί Παράλληλα, άλλαζαν τα κοινωνικά δεδομένα.

Οι **αριστοκράτες-μεγαλογαιοκτήμονες** παρέμεναν **πανίσχυροι** στην **ανατολική και μεσογειακή Ευρώπη**, **Αίτιο:** καθώς η **περιορισμένη διάδοση της βιομηχανίας** στις περιοχές αυτές δεν έθιγε τις προϋπάρχουσες κοινωνικές δομές. **Αντιμέτωπη:** Στην **α) Αγγλία**, όπου είχαν αρχίσει να ασχολούνται με επιχειρήσεις καπιταλιστικού χαρακτήρα, έπαιζαν σημαντικό ρόλο. **Αντιθέτως**, στη **β) Γαλλία**, όπου η αριστοκρατία δεν έδειξε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για νέου τύπου οικονομικές δραστηριότητες, η επιρροή της περιοριζόταν διαρκώς.

Αστική τάξη:

Οι **αστοί** ήταν, πλέον, η **κυρίαρχη κοινωνική τάξη**. Διακρίνονταν σε ► **μεγαλοαστούς** (βιομήχανοι, μεγαλέμποροι, τραπεζίτες), ► **μεσοαστούς** (βιοτέχνες, ελεύθεροι επαγγελματίες) και ► **μικροαστούς** (δημόσιοι και ιδιωτικοί υπάλληλοι). **Οι μεγαλοαστοί συγκροτούσαν την άρχουσα κοινωνική τάξη. Διέθεταν πλούτο, υψηλό κοινωνικό κύρος και πολιτική επιρροή.**

*Παιδική εργασία σε ανθρακωρυχείο
την εποχή της βιομηχανικής επανάστασης.*

Αγροτική τάξη:

Οι αγρότες αποτελούσαν την πλειονότητα των Ευρωπαίων κατά τον **19ο αιώνα** και ζούσαν υπό εξαιρετικά ασταθείς συνθήκες, εκτεθειμένοι στις διαθέσεις των μεγαλοκτηματιών και στις διακυμάνσεις των τιμών. Πολλοί μετανάστευαν αναζητώντας καλύτερη τύχη.

Εργατική τάξη:

Οι εργάτες, άνδρες, γυναίκες και παιδιά, αυξάνονταν όσο αναπτυσσόταν η βιομηχανία. Εργάζονταν 12-16 ώρες καθημερινά, δίχως ούτε μια μέρα ανάπαυσης, και έπαιρναν μισθούς πείνας. Ζούσαν, στριμωγμένοι πολλοί μαζί, σε μικρά και ανθυγιεινά σπίτια και πέθαιναν νέοι. Το **1827** ο μέσος όρος ζωής των εργατών της γαλλικής βιομηχανικής πόλης Μιλουζ ήταν τα 27 χρόνια!

1. Το Κομμουνιστικό Μανιφέστο

Οι κομμουνιστές θεωρούν ανάξιο τους να κρύβουν τις απόψεις και τις προθέσεις τους. Δηλώνουν ανοιχτά ότι οι σκοποί τους μπορούν να πραγματοποιηθούν μονάχα με τη βίαιη ανατροπή όλου του σημερινού κοινωνικού καθεστώτος. Ας τρέμουν οι κυρίαρχες τάξεις μπρος σε μια κομμουνιστική επανάσταση. Οι προλετάριοι δεν έχουν να χάσουν σ' αυτήν τίποτε άλλο, εκτός από τις αλυσίδες τους. Έχουν να κερδίσουν έναν κόσμο ολόκληρο. Προλετάριοι όλων των χωρών, ενωθείτε!
Κ. Μαρξ & Φρ. Ένγκελς, Μανιφέστο του Κομμουνιστικού Κόμματος (1848), στο Κ. Μαρξ & Φρ. Ένγκελς, Εκλεκτά έργα, Γνώσεις, χ.χ., τόμ. 1ος, σ. 58.

Σοσιαλισμός:

Σοσιαλιστικές θεωρίες Αίτια δημιουργίας: Τα έντονα κοινωνικά προβλήματα γέννησαν, τον **19ο αιώνα**, μια σειρά θεωρίες που, επειδή τόνιζαν την προτεραιότητα του κοινωνικού (social) συμφέροντος έναντι του ατομικού, έγιναν γνωστές με τον γενικό όρο **σοσιαλισμός**.

Πρώτοι εκπρόσωποι:

Οι πρώτοι σοσιαλιστές (Σαιν Σιμόν, Φουριέ, Όουεν, Μπλαν, Προυντόν) μιλούσαν για μια εξειδικευμένη μορφή κοινωνίας που θα έπρεπε, κατά τη γνώμη τους, να επικρατήσει. Γι' αυτό και οι απόψεις τους ονομάστηκαν ουτοπικός σοσιαλισμός.

Κομμουνιστικό μανιφέστο:

Το 1848 οι Γερμανοί Καρλ Μαρξ και Φρίντριχ Ένγκελς δημοσίευσαν το Κομμουνιστικό Μανιφέστο. Αργότερα ο Μαρξ δημοσίευσε ένα τρίτομο έργο, Το Κεφάλαιο (Das Kapital). Σε αυτό υποστήριζε την άποψη ότι κύρια αιτία της κοινωνικής αδικίας ήταν το γεγονός ότι οι σχετικά ολιγάριθμοι αστοί ήταν ιδιοκτήτες των μέσων παραγωγής.

Μαρξισμός

Κατά τον Μαρξ, η εργατική τάξη θα έπρεπε να οργανωθεί σ' ένα δικό της πολιτικό κόμμα, να ανατρέψει τον καπιταλισμό και να πάρει στα χέρια της τα μέσα παραγωγής. Έτσι, θα δημιουργούνταν μια νέα κοινωνία δίχως τάξεις (αταξική κοινωνία), όπου δεν θα υπήρχε εκμετάλλευση ανθρώπου από άνθρωπο. Οι θέσεις αυτές έγιναν γνωστές ως μαρξισμός.

2. Το εργατικό κίνημα ως τρόπος ζωής

Το εργατικό κίνημα ήταν οργάνωση αυτοάμυνας, διαμαρτυρίας, επανάστασης. Αλλά για τους φτωχούς εργαζομένους ήταν κάτι περισσότερο από όργανο πάλης: ήταν επίσης και τρόπος ζωής. [...] Ο τρόπος ζωής που οι ίδιοι σφυρηλατούσαν για τον εαυτό τους – ζωή συλλογική, μαχητική, ιδεαλιστική και απομονωμένη – προϋπέθετε το κίνημα, γιατί ο αγώνας ήταν η πεμπτουσία της. Με τη σειρά του το κίνημα τής έδινε συνοχή και λόγο ύπαρξης.
E.J. Hobsbawm, Η εποχή των επαναστάσεων, μτφρ. Μ. Οικονομοπούλου, ΜΙΕΤ, Αθήνα 1990, σ. 279.

Συνδικαλισμός – Χαρτιστές:

Η ανάπτυξη του συνδικαλισμού

Οι άθλιες συνθήκες ζωής έκαναν τους εργάτες να ξεσηκώνονται αυθόρμητα. Όμως, μόνο μετά το 1830, άρχισαν να διεκδικούν οργανωμένα την ικανοποίηση αιτημάτων, όπως η οκτάωρη εργασία. Το 1838 η αγγλική Ένωση Εργατών δημοσίευσε τη Χάρτα του Λαού, με την οποία οι χαρτιστές, όπως ονομάστηκαν τα μέλη της, διατύπωναν πολιτικά αιτήματα (θέσπιση της καθολικής ψηφοφορίας για τους άνδρες κ.ά.).

Απεργίες:

Κύριος τρόπος διεκδίκησης ήταν οι απεργίες, που συχνά καταστέλλονταν βίαια. Την 1η Μαΐου 1886 μια εργατική απεργία στο Σικάγο των ΗΠΑ με αίτημα την καθιέρωση οκτάωρης

εργασίας πνίγηκε στο αίμα. Έτσι, από το 1890 τα σοσιαλιστικά κόμματα και τα συνδικάτα άρχισαν να γιορτάζουν την Πρωτομαγιά ως παγκόσμια μέρα των εργατών, πράγμα που συμβαίνει και σήμερα σε όλο τον κόσμο.

Επιτεύγματα του κινήματος:

Στα τέλη του 19ου αιώνα, το εργατικό κίνημα είχε πετύχει **1)** τη μείωση των ωρών εργασίας σε δέκα, **2)** τη δημιουργία ταμείων ασφάλισης που στήριζαν οικονομικά τους εργάτες σε περίπτωση εργατικού ατυχήματος, ασθένειας ή απόλυσης και **3)** την υπογραφή συλλογικών συμβάσεων εργασίας με τους εργοδότες που όριζαν τις κατώτερες αμοιβές προστατεύοντας τους εργάτες, σε κάποιο βαθμό, από την υπερεκμετάλλευση.

Πολιτική Οργάνωση:

Η πολιτική οργάνωση των εργατών Το 1864 ιδρύθηκε στο Λονδίνο η πρώτη Διεθνής Ένωση Εργατών (πρώτη Διεθνής), που διαλύθηκε, ωστόσο, το 1876 εξαιτίας διαφωνιών μεταξύ των σοσιαλιστών. Το 1889, στο Παρίσι, ιδρύθηκε η δεύτερη Διεθνής, με τη συμμετοχή μόνο πολιτικών κομμάτων που δέχονταν, τουλάχιστον θεωρητικά, τον μαρξισμό. Τα επόμενα χρόνια δημιουργήθηκαν σε διάφορες ευρωπαϊκές χώρες σοσιαλιστικά και εργατικά κόμματα. Πολλά από αυτά επιδίωκαν να ανέλθουν στην κυβέρνηση μέσα από εκλογές. Με την τακτική αυτή διαφωνούσαν οι Καρλ Λίμπκνεχτ και Ρόζα Λούξεμπουργκ στη Γερμανία, ο Λένιν στη Ρωσία και άλλοι σοσιαλιστές, που πίστευαν ότι έπρεπε να επιδιώκεται η ανατροπή του καπιταλισμού με επανάσταση και η εγκαθίδρυση ενός νέου σοσιαλιστικού καθεστώτος.

3. Γυναίκες διαδηλώνουν. Οι πινακίδες που κρατούν γράφουν: «ψήφο στις γυναίκες».

Γυναικείο Κίνημα:

Το κίνημα για τη χειραφέτηση της γυναίκας Στη διάρκεια του 19ου αιώνα πολλές γυναίκες άρχισαν να εργάζονται σε εργοστάσια και άλλες επιχειρήσεις. Απέκτησαν, έτσι,

οικονομική ανεξαρτησία και άρχισαν να διεκδικούν τη νομική και πολιτική τους χειραφέτηση. Το 1903 η Αγγλίδα Έμελιν Πάνκχουστ ίδρυσε την Κοινωνική και Πολιτική Ένωση Γυναικών, που μαχόταν για την παραχώρηση πολιτικών δικαιωμάτων στις γυναίκες, πράγμα που επιτεύχθηκε, στη διάρκεια του 20ού αιώνα, σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες.

ΓΙΑ ΜΙΑ ΑΛΛΗ ΜΑΤΙΑ ΣΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ...

Βιομηχανική επανάσταση και λογοτεχνία

- Κάρολος Ντίκενς, Όλιβερ Τουίστ (1837-1839). Ένα ορφανό παιδί στα πτωχοκομεία του Λονδίνου.
- Εμίλ Ζολά, Ζερμινάλ (1885). Η ζωή και οι αγώνες των Γάλλων ανθρακωρύχων το 19ο αιώνα.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ - ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Ποιες ήταν οι κύριες κοινωνικές μεταβολές που έφερε η βιομηχανική επανάσταση;
2. Να μελετήσετε την πηγή 2 και την εικόνα 2. Ποιοι παράγοντες οδήγησαν στην εμφάνιση και ανάπτυξη του συνδικαλισμού των εργαζομένων; Εκτός από τη διεκδικητική, ποιες άλλες διαστάσεις είχε το εργατικό κίνημα;
3. **Διαθεματική δραστηριότητα:** Να μελετήσετε ένα από τα λογοτεχνικά έργα που προτείνονται δίπλα και να το παρουσιάσετε στην τάξη σας.

Συνδικαλισμός: Συλλογική δραστηριότητα ανθρώπων που ασκούν το ίδιο επάγγελμα και δραστηριοποιούνται με στόχους την προάσπιση των κοινών τους συμφερόντων και την προβολή των διεκδικήσεών τους. Μορφές συνδικαλισμού είναι η ίδρυση επαγγελματικών ενώσεων (σωματείων, συνδικάτων), η συλλογική προβολή και διεκδίκηση αιτημάτων, η απεργία κτλ.

Μέσα παραγωγής: Το σύνολο των υλικών στοιχείων που είναι απαραίτητα για την παραγωγική διαδικασία (πρώτες ύλες, υλικά, ενέργεια, μηχανές, μεταφορικά μέσα κτλ.).

Καρλ Μαρξ

Ο Καρλ Χάινριχ Μαρξ (γερμανικά: *Karl Heinrich Marx*, 5 Μαΐου 1818 – 14 Μαρτίου 1883) ήταν Γερμανός φιλόσοφος, κοινωνιολόγος, δημοσιογράφος, ιστορικός, πολιτικός οικονομολόγος και επαναστάτης σοσιαλιστής ενώ θεωρείται ως θεμελιωτής του κομμουνισμού.

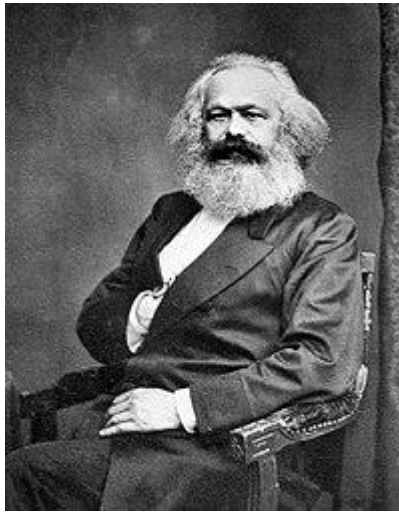
Σπούδασε δίκαιο και φιλοσοφία στο πανεπιστήμιο. Ασχολήθηκε με πολλά ζητήματα ως φιλόσοφος και δημοσιογράφος. Είναι κατ' εξοχήν γνωστός για την ανάλυση της ιστορίας με όρους ταξικής πάλης, η οποία συνοψίζεται στη θεωρία ότι τα συμφέροντα των κεφαλαιοκρατών και των εργαζομένων είναι διαμετρικά αντίθετα μεταξύ τους.

Ο Καρλ Μαρξ έχει χαρακτηριστεί από τις κοινωνιολόγους ως τις από τις ανθρώπους με τη μεγαλύτερη επιρροή στην ανθρώπινη ιστορία. Το έργο του έχει τόσο ισχυρούς υποστηρικτές όσο και φανατικούς κατακρίτες. Η δουλειά του στον κλάδο της οικονομίας έθεσε τα θεμέλια για την καλύτερη κατανόηση της εργασίας και της σχέσης της με το κεφάλαιο.

Μαρξιστική Πολιτική

Η μαρξιστική προσέγγιση στην ανάλυση των ανθρώπινων υποθέσεων, που εμφανίζεται κάτω από διάφορες παραλλαγές, τις δίνει ένα συνδυασμό προβλεπτικών και καθοδηγητικών αξιωμάτων που ανοίγουν το δρόμο σε αυτό που οι μαρξιστές θεωρούν αναπόφευκτη ιστορική πορεία τις την επικράτηση του παγκόσμιου κομμουνισμού.

Τελικός αντικειμενικός σκοπός και αναπόφευκτη τελική μορφή του πολιτεύματος για την ανθρωπότητα είναι η εγκαθίδρυση μιας αδιατάρακτα ειρηνικής, αταξικής κοινωνίας χωρίς [κράτος](#), όπου η δικαιοσύνη θα πραγματώνεται με την εφαρμογή της απλής αρχής «*από τον καθένα ανάλογα με τις δυνατότητες του, στον καθένα σύμφωνα με τις ανάγκες του*»

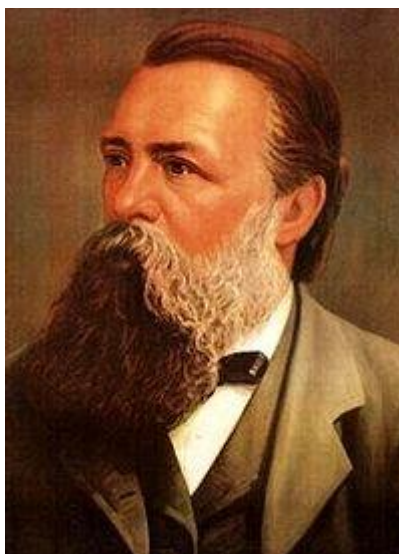

Φρίντριχ Ένγκελς

Ο Φρίντριχ Ένγκελς (γερμανικά: *Friedrich Engels*, [Μπάρμεν](#), [Βασίλειο της Πρωσίας](#), [28 Νοεμβρίου 1820](#) - [Λονδίνο](#), [Βρετανική Αυτοκρατορία](#), [5 Αυγούστου 1895](#)) ήταν [Γερμανός φιλόσοφος](#), δημοσιογράφος, κοινωνικός επιστήμονας και επιχειρηματίας που επεξεργάστηκε μαζί με τον [Καρλ Μαρξ](#) την θεωρία του επιστημονικού κομμουνισμού και του [διαλεκτικού υλισμού](#). Συνέγραψε επίσης, μαζί με τον Μαρξ, το [Κομμουνιστικό Μανιφέστο](#) και [Το Κεφάλαιο](#). Αποτελεί σημαντική φυσιογνωμία του διεθνούς κομμουνισμού. Είναι γνωστός και με το προσωνύμιο *Στρατηγός* λόγω του ενδιαφέροντός του για τα στρατιωτικά θέματα.

Το Κομμουνιστικό Μανιφέστο (1848)

Το «[Κομμουνιστικό Μανιφέστο](#)» γράφτηκε σε συνεργασία με τον Μαρξ από τα τέλη του [1847](#) μέχρι τις αρχές του [1848](#) μετά από πρόσκληση της «Κομμουνιστικής Λίγκας» για να αποτελέσει το πρόγραμμά της. Δημοσιεύτηκε για πρώτη φορά στις [21 Φεβρουαρίου](#) του 1848, λίγες ημέρες πριν την Φεβρουαριανή Επανάσταση στο Παρίσι. Παρότι ολιγοσέλιδο (23 σελίδες), αποτελεί μακράν το πολιτικό κείμενο με την μεγαλύτερη επιρροή παγκοσμίως μετά την [Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη](#) της [Γαλλικής Επανάστασης](#).

Έμελιν Πάνκχερστ

Η Έμελιν Πάνκχερστ (αγγλικά: *Emmeline Pankhurst*, το γένος Goulden, [15 Ιουλίου 1858](#) - [14 Ιουνίου 1928](#)) ήταν Βρετανίδα πολιτική ακτιβίστρια και ηγέτης του βρετανικού κινήματος για τα δικαιώματα των γυναικών ([σουφραζέτες](#)) που αγωνίστηκε για να αποκτήσουν οι γυναίκες κοινωνικά και πολιτικά δικαιώματα και κυρίως το δικαίωμα της ψήφου. Το [1999](#), το περιοδικό *Time*, την κατέταξε ανάμεσα στα «[Τα 100 σπουδαιότερα πρόσωπα του 20ου αιώνα](#)», εξηγώντας ότι «*σχημάτισε την ιδέα που έχουμε για την σύγχρονη γυναίκα και ταρακούνησε τόσο την κοινωνία προβάλλοντας καινούρια πρότυπα, που έκανε αδύνατη πλέον την επιστροφή στο παρελθόν*». Από την άλλη, αρκετοί ήταν αυτοί που άσκησαν κριτική στις επιθετικές της τακτικές, με πολλούς ιστορικούς να λένε ότι δεν ήταν και τόσο αποτελεσματικές. Σε κάθε περίπτωση, το έργο της θεωρείται ζωτικής σημασίας στην κατοχύρωση του δικαιώματος ψήφου των γυναικών στη [Βρετανία](#).

